

II. Hagiografie

Nejrozšířenějším hagiografickým útvarem a jedním z nejčastějších středověkých literárních projevů vůbec je legenda (tj. to, co je třeba číst). Cílem legend bylo čtenáře nábožensky povznést a morálně poučit, naopak historická věrohodnost mezi prioritami často nestála. Typickým znakem legend jsou tzv. *loci communes*, v jejichž souvislosti se hovoří o tzv. topice. Podle toho, na kterou část světcova života se legenda soustředí, se v rámci legend rozlišují *vitae* (životy), *passiones* (umučení), *translationes* (přenesení mrtvého těla a jeho pohřbení) a *miracula* (zázraky). Legendy vznikaly z různých důvodů – ve snaze o kanonizaci dotyčné osoby, z politických zájmů apod., a mohly mít prozaickou i veršovanou formu.⁶

Na následujících řádcích uvádím nejprve pasáže jedné z verzí vojtěšské legendy (sv. Vojtěch zemřel r. 997) – Canapariovy legendy, zvané *Vita prior*, která má incipit *Est locus in partibus Germanie*. Pravděpodobný autor – Jan Canaparius (Iohannes Canaparius, zemřel 1004) – byl mnichem a později opatem kláštera sv. Bonifáce a Alexia na Aventinu v Římě, kde Vojtěch pobýval. Text (psaný v próze) vznikl nejspíše ve snaze o Vojtěchovo svatořečení a jako nejpravděpodobnější datum vzniku původní verze této legendy se uvádí rok 999.⁷

Druhé dílo – *Vita venerabilis Arnesti, primi archiepiscopi Pragensis* (1364–1369) – sepsal jako oslavu arcibiskupa (Arnošta z Pardubic, 1297–1364) děkan vyšehradské kapituly a diplomat Karla IV. Vilém z Lestkova (Guilelmus de Lestkov, zemřel asi 1369).⁸ Jeho text zde bude zastupovat přesněji tzv. legendistickou biografii,⁹ a pohybuje se proto již na pomezí legendistiky a historiografie. Součástí ukázek z obou děl je popis příhody z dětství (ve *Vita venerabilis Arnesti* dokonce zázračné). V obou případech uvádím rovněž líčení asketického způsobu života, které poslouží pro srovnání hagiografických *loci communes*.

6 Všechny výše uvedené informace této kapitoly čerpám z publikací: NECHUTOVÁ, J. *Latinská literatura*, s. 36; VIDMANOVÁ, A. – SPUNAR, P. *Legenda*. In SLS, s. 362–364.

7 Informace k této legendě čerpám z: SPUNAR, P. Iohannes Canaparius. In *tamtéž*, s. 317. NECHUTOVÁ, J. *Latinská literatura*, s. 53.

8 SPUNAR, P. Guilelmus de Lestkov. In SLS, s. 273.

9 NECHUTOVÁ, J. *Latinská literatura*, s. 127–128.

Vita prior (Canapariova legenda o svatém Vojtěchu)

Cap. 5 – Jak si Vojtěch myslel, že se proti své vůli oženil

Quadam die, dum iret de scolis, unus, qui erat socius itineris, prętereuntem puellam humo prostrauit et causa ludi eum desuper proiecit. Concurrunt scolares et quidnam foret acturus, cum ingenti cachinno exspectant. Ille uero quia uestitam uirginem tetigit, o bona stultitia, iam se nupsisse uerissime credidit. Inde erigens se de inuisa uirgine dedit se bene simplex puer in amarissimas lamentationes atque continuo imbre oculos humectans: „Heu me! Nupseram,“ inquit et criminis machinatore[m] digito monstrans: „Hic me,“ ait „nubere fecit!“ Haec et his similia deo plenus infantulus iam tunc agendo multorum oculos in se defixit, mirantium eius acta ac dicentium: „Benedicens benedixit hunc puerum deus, qui infra limina puericię adhuc positus ad optima quęque sic arduus surgit.“

(Passio sancti Adalberti martiris Christi. Edice J. Karwasińské, kterou C. Gašpar v některých místech doplnil čtením nacházejícím se pouze v pozdějších verzích B a C. In *Vitae sanctorum aetatis conversionis Europae Centralis (Saec. X–XI)*. Ed. G. Klaniczay. Budapest, New York: CEU Press, 2013, s. 104, 106. ISBN 978-615-5225-20-8.)

Slovní zásoba

prętereo = praetereo, ire, ii (ivi), itum – procházet, předejít

prosterno, ere, stravi, stratum – povalit

scolaris, is, m. – žák, student

cachinnus (chachinnus), i, m. – hlasitý smích

bene – zde ve spojení se simplex: velmi, hodně

imber, bris, m. – zde: proud slz

humecto, are, avi, atum – vlhčit (jindy přímo plakat, ronit slzy)

machinator, oris, m. – původce, strůjce

infantulus, i, m. – chlapeček, chlapec

defigo, ere, fixi, fixum – upírat; defigere oculos – upírat zrak, upřeně hledět

limen, liminis, m. – práh, začátek

Cap. 9 – Vojtěch v roli biskupa

Erat autem cunctis diebus pontificatus [episcopii] sui pie ac fideliter seruiens Domino, sed multo tempore inproficuo labore christianitatis normam exercens in populo. Res ecclesiasticas sub equa diuisione distribuit in quattuor partes. Primam partem pro necessariis uel ornatibus ecclesie, secundam commoditatibus canonicorum ascripsit; terciam uero in agmina pauperum proflua miseratione expendens ultimę partis summulam pro suis usibus seruat. Pręterea omni die festo plurimos pauperes elimosinarios ad misericordie opera uocat, que eis necessaria erant, affluente copia ministrans. Item cotidianis diebus ter quaternos habere solitus erat, quos in apostolici nominis honorem dape et potu saciabat.

(Passio sancti Adalberti martiris Christi. Edice J. Karwasińské, kterou C. Gaşpar v některých místech doplnil čtením nacházejícím se pouze v pozdějších verzích B a C. In *Vitae sanctorum aetatis conversionis Europae Centralis (Saec. X–XI)*. Ed. G. Klaniczay. Budapest, New York: CEU Press, 2013, s. 116, 118. ISBN 978-615-5225-20-8.)

Slovní zásoba

pontificatus, us, m. – hodnost (zde: biskupská; jindy např. papežská)

episcopium, ii, n. – biskupství, hodnost biskupa

inproficuus (improficuus), a, um – neužitečný

exerceo, ere, ui, itum – uplatňovat

christianitas, atis, f. – křesťanství

ecclesiasticus, a, um – církevní

ęcclesia, ae, f. – chrám (jindy církev)

commoditas, atis, f. – potraviny (obecně předmět spotřeby)

canonicus, i, m. – kanovník

miseratio, onis, f. – milosrdenství

summula, ae, f. – malá částka peněz

elemosinarius (eleemosynarius), ii, m. – almužník (jindy také ten, kdo naopak peníze nebo jiné dary dává)

affluens, entis – bohatý, hojný

daps, dapis, f. – jídlo

sacio = satio, are, avi, atum – nasytit

Cap. 9 – O Vojtěchově asketickém životě

Raro autem extra festum aliquod uidit eum meridianus sol manducantem et nunquam media nox somno indulgentem. Stat lectus plumis et ostro rigidus die oculos hominum pascens. Nocte uero aut habuit fratrem Gaudentium aut cęcum natum, extra quos suo cubili amicissima familiaritate iunctos et se tercium nemo quartus in una recubuit domo. Ipsi uero nuda humus uel lene cilicium et lapis pro capitis sustentaculo somnum dabant. Numquam saturo uentre iuit dormitum et nondum expleto sopore surgit ad solitę orationis conuiuia. Corpus uero et corporis incentiua acerrimis attriuerat ieiuniis nec ulli umquam uoluptati animum dare uolebat.

(Passio sancti Adalberti martiris Christi. Edice J. Karwasińské, kterou C. Gašpar v některých místech doplnil čtením nacházejícím se pouze v pozdějších verzích B a C. In *Vitae sanctorum aetatis conversionis Europae Centralis (Saec. X–XI)*. Ed. G. Klaniczay. Budapest, New York: CEU Press, 2013, s. 118. ISBN 978-615-5225-20-8.)

Slovní zásoba

indulgeo, ere, dulsi, — – oddávat se (něčemu), povolit (něco)

pluma, ae, f. – pírko, pl. peří (ve smyslu peřiny)

ostrum, i, n. – látka nachové barvy

Gaudentius – řeholní jméno Vojtěchova mladšího bratra Radima, pozdějšího arcibiskupa v Hnězdně¹⁰

cubile, is, n. – lůžko

recumbo, ere, cubui, — – ulehnout

cilicium, ii, n. – vlněná pokrývka, roucho kajcíníků

sustentaculum, i, n. – opora

incentium, i, n. – vzrušení, podnět

attero, ere, trivi, tritum – oslabovat, ničit

10 C. Gaspar v komentáři k anglickému překladu (Passio sancti Adalberti, s. 118, pozn. 2.)

Vilém z Lestkova – *Vita venerabilis Arnesti, primi archiepiscopi Pragensis*

O zázraku, který se Arnoštovi v dětství přihodil; o Arnoštově kariéře a vlastnostech

(...) dum sub etate tenera scolas cum suis condiscipulis frequentaret, ymago b. Marie virginis sibi coram ea genua flectente dorsum auertit, quod quidem miraculum ipse, quam diu vixit, subticit; sed in agone laborans propria manu conscriptum ad edificacionem fidelium publice reuelari mandauit. Verum dum hunc in etate iam debita constitutum ad honores ecclesiasticos clemencia vellet diuina prouehere, primo ipsum decanum Pragensem constituit et demum sede uacante ad episcopalis dignitatis apicem benignius eleuauit. Erat autem idem Arnestus vir longe stature, venusta facie omnique morum peditus honestate. A tempore quoque sui regiminis sicut erat discretus silencio, ita et vtilis mansit verbo, vt nec tacenda proferre, sed nec quidem uellet proferenda tacere. Sciebat enim, quod sicut incauta locucio in errorem pertrahit, ita et indiscretum silencium hos, qui erudiri poterant, in errorem perducit.

(Fontes rerum Bohemicarum. Tom. I. Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium. Ed. J. Emler. Praha: Museum Království českého, 1873, s. 388.)

Slovní zásoba

etas = aetas, atis, f.

frequento, are, avi, atum – navštěvovat

ymago = imago, inis, f.

b. = beate; beatus, a, um – blahoslavený

genu, us, n. – koleno

dorsum, i, n. – záda

miraculum, i, n. – zázrak

agon, agonis (agonos), m. – zápas, zde: smrtelný zápas

edificacio = aedificatio, onis, f. – povznesení

fidelis, is, m. – věřící

revelo, are, avi, atum – odhalit

clemencia, ae, f. – milost

proueho = proveho, ere, vexi, vectum – povyšovat, povznášet

decanus, i, m. – děkan

episcopalis, e – biskupský

apex, icis, m. – vrchol
 benignus, a, um – dobrotivý
 eleuo = elevo, are, —, atum – vyzdvihnout
 statura, ae, f. – postava
 venustus, a, um – pěkný
 peditus = praeditus, a, um (+ abl.) – obdařený (něčím), mající (něco)
 discretus, a, um – opatrný, rozvážný, umírněný
 pertraho, ere, traxi, tractum – nutit

O Arnoštových ctnostech

Nempe cottidiana ipsius familia nunquam audiuit ex ore eius uerbum iniquum aut dolosum procedere, quo aut inferre cuiquam vellet iniuriam aut reprimere conaretur illatam. Quod si quempiam ex sua familia verbo quantumcumque leui se offendisse persensit, mox penitencia ductus ab eo veniam uerbis humilibus postulauit. Ex aduerso vero dum ei aliquis iniuriosum aliquid seu displicibile loqueretur, mox digitum ori supposuit et pronum ad inferendas vindictas animi tamquam verae humilitatis discipulus effectualiter mitigauit, recurrens ad illud propheticum: Pone, domine, custodia mori meo.

(Fontes rerum Bohemicarum. Tom. I. Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium. Ed. J. Emler. Praha: Museum Království českého, 1873, s. 388.)

Slovní zásoba

familia, ae, f. – skupina lidí kolem, společnost
 iniquus, a, um – nevhodný
 reprimo, ere, pressi, pressum – potlačit, zamezit
 penitencia = paenitentia, ae, f. – lítost (jindy konkrétně pokání)
 venia, ae, f. – odpuštění
 humilis, e – pokorný
 displicibilis, e – nemilý, odporný, protivný
 suppono, ere, posui, positum – položit
 pronus, a, um – nakloněný, náchylný
 vindicta, ae, f. – pomsta
 mitigo, are, avi, atum – krotit, mírnit

O Arnoštově zbožném a asketickém způsobu života

Die autem ad occasum solis uergente dum hunc cubile consuetum exciperet, sibi fecit vitas patrum aut alium codicem edificatiuum tam diu legere, donec ipsum ingens sopor leccionem non sineret auscultare. Noverat enim de cujuslibet sermone legentis elicere, quod anime prosit, sciens non minoris esse prudencie de rudi quandoque spina florem decerpere quam fructum de arbore nobili manducare. Capto quoque sompno, sed modico, dum hunc crederet cubicularius in lecto sibi preparato recumbere, ipse mollem lectum declinans interdum in humo, interdum vero super vili repertus est matta cubare. Media autem nocte, dum aliorum oculi concepto grauantur a sompno, iste pastor sollicitus, quem nec vincere accidia nec frangere potuit torpens ignauia, proprio consurgens a lectulo secum manentes advocat capellanos, cum quibus tam horas canonicas quam et b. Virginis deuoto corde distincta quoque voce compleuit.

(Fontes rerum Bohemicarum. Tom. I. Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium. Ed. J. Emler. Praha: Museum Království českého, 1873, s. 390–391.)

Slovní zásoba

occasus, us, m. – západ

vergo, ere, — – chýlit se, obracet se

codex, codicis, m. – spis

sopor, oris, m. – spánek

ausculto, are, avi, atum – poslouchat

spina, ae, f. – bodlák

decerpo, ere, cerpsi, cerptum – utrhnout

cubicularius, ii, m. – sluha

matta, ae, f. – rohož

torpeo, ere, ui, — – být ztrnulý, zahálet

capellanus, i, m. – kněz určený ke službě v některé kapli, kaplan

distinctus, a, um – jasný